

27

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

POROČILO O DELU ZA LETO 1984

URP USMERJANJE DRUŽBENEGA IN EKONOMSKEGA
RAZVOJA SRS IN SFRJ

C 5 - 0209 - 506 - 84

Ljubljana, 1984

1. URP USMERJANJE DRUŽBENEGA IN EKONOMSKEGA RAZVOJA SRS IN SFRJ
C 5 - 0209 - 506 - 84
2. PS SOCIJALNOGEOGRAFSKA IN POLITIČNOGEOGRAFSKA DIFERENCIACIJA
SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA
3. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani
4. Koordinator: Ivo Piry
- 5., 6. TS REGIONALNI RAZVOJ
 - 1.1. Problematika regionalnega razvoja alpskega sveta v Sloveniji
Nosilec: Ivo Piry
Sodelavci: Marjan Bat, Drago Kladnik, dr. Franc Lovrenčak,
Peter Repolusk, Jurij Senegačnik
Predmetna oznaka: Slovenija, alpski svet, regionalna geografija, regionalni razvoj, naravno pokrajinski potencial, zgornja gozdna meja, kmetijstvo, planinsko gospodarstvo, industrializacija, urbanizacija
 - 1.2. Problematika regionalnega razvoja Dolenjske
Nosilec: Drago Kladnik
Sodelavci: mag. Rado Genorio, mag. Anton Gosar,
dr. Matjaž Jeršič, Ivo Piry
Predmetna oznaka: Slovenija, Dolenjska, demografske značilnosti, zdomstvo, dnevna migracija delovne sile, rekreacija, sekundarna počitniška bivališča
- TS 2. DEGRADACIJA GEOGRAFSKEGA OKOLJA
 - 2.1. Vplivi in učinki onesnaževanja okolja v trboveljski občini
Nosilec: Metka Špes
Sodelavca: mag. Dušan Plut, dr. Darko Radinja
Predmetna oznaka: degradacija okolja, kvaliteta vodnih virov, Kumljansko, trendi zmanjševanja onesnaževanja okolja, občina Trbovlje

2.2. Problematika onesnaženosti življenjskega okolja v
zgornji Mežiški dolini
Nosilec: Metka Špes
Sodelavka: Dora Černe
Predmetna oznaka: onesnaževanje okolja, inventarizacija
in polarizacija onesnaževalcev, bibliografija, Mežiška
dolina

2.3. Raziskave Blejskega in Bohinjskega jezera
Nosilec: dr. Darko Radinja
Predmetna oznaka: limnološke in ekološke raziskave
hidrokemijske analize, terminske meritve, Blejsko jezero,
Bohinjsko jezero

TS 3. **SOCIJALNOGEOGRAFSKI VIDIKI RAZVOJA ČLOVEKOVIH DEJAVNOSTI
V POKRAJINI**

3.1. Problematika zemljiške strukture v SR Sloveniji
Nosilec: Drago Kladnik
Predmetna oznaka: Slovenija, ekonomska geografija, zem-
ljiška struktura, zemljiška razdrobljenost, tipologija
spreminjanja izrabe tal

3.2. Opredelitev problematike počitniških bivališč v
SR Sloveniji
Nosilec: mag. Anton Gosar
Predmetna oznaka: Slovenija, socialna geografija,
turizem in rekreacija, počitniška bivališča

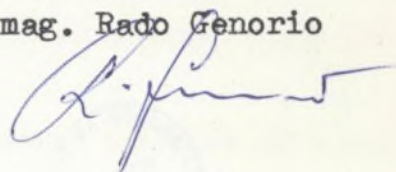
FINANCERJI: RSS 6.814.908,00 din
DRUGI 130.000,00 din

Datum: 15.12.1984

Koordinator PS:
Ivo Piry

Direktor IGU:
mag. Rado Genorio

K A Z A L O

1. Tematski sklop: REGIONALNI RAZVOJ
 - 1.1. Problematika regionalnega razvoja alpskega sveta v Sloveniji
 - 1.2. Problematika regionalnega razvoja Dolenjske
2. Tematski sklop: DEGRADACIJA GEOGRAFSKEGA OKOLJA
 - 2.1. Vplivi in učinki onesnaževanja okolja v trboveljski občini
 - 2.2. Problematika onesnaženosti življenjskega okolja v zgornji Mežiški dolini
 - 2.3. Raziskave Blejskega in Bohinjskega jezera
3. Tematski sklop: SOCIJALNOGEOGRAFSKI VIDIKI RAZVOJA ČLOVEKOVIH DEJAVNOSTI V POKRAJINI
 - 3.1. Problematika zemljiške strukture v Sloveniji
 - 3.2. Opredelitev problematike počitniških bivališč v SR Sloveniji

Izveček

Programski sklop je deljen v tri tematske sklope, ki obravnavajo vprašanja regionalnega razvoja, degradacije geografskega okolja in socialnogeografske vidike razvoja človekovih dejavnosti v pokrajini. Raziskave v okviru prvega tematskega sklopa so vezane na analizo in vrednotenje razvojnih sprememb v dveh tipičnih slovenskih pokrajinah, alpskem svetu in Dolenjski. Proučevanje degradacije geografskega okolja je vezano na opredelitev vplivov in učinkov onesnaženja okolja v trboveljski in zgornji Mežiški dolini ter analizo onesnaženja jezer na primeru Blejskega in Bohinjskega jezera. Socijalnogeografski vidik proučevanja je prikazan na primeru problematike kmetijstva oziroma zemljiške strukture v SR Sloveniji ter vloge in vpliva gradnje počitniških bivališč v SR Sloveniji. Rezultati vseh raziskav omogočajo vpogled v prostorsko komponento družbenoekonomskega razvoja različnih vprašanj razvoja, tako dejavnosti kot tudi tipičnih regij.

Abstract

Research program is divided in three subjects, dealing with questions of regional development, degradation of human environment and socialgeographical approach to developmental characteristics of man's activity in landscape. Studies in frame of the first subject were bound to analysis and valuation of changes in development of two typical slovene landscapes, alpine region and the region of Dolenjska. Research of degradation of human environment was bound to determination of impacts of environmental pollution in the commune of Trbovlje and upper Mežica valley, and analysis of water pollution in case of Lake Bled and Lake Bohinj. Socialgeographical approach of research was shown in case of study of agriculture, landownership and land use structure in Slovenia.

The second study dealing with this approach, analysed the topic of influence and role of second homes in SR of Slovenia. Results of research program enable insight in special element of socio-economic development, that is geographical, regional or space component of development of certain activities and typical landscapes or regions.

Bibliografija:

- Bat Marjan: Topliški predel - reliefna in pokrajinsko-ekološka podoba. Dolenjska in Bela krajina. 13. zborovanje slovenskih geografov, Dolenjske Toplice, od 12.-14. okt., 1984. Ljubljana, 1984. Str. 318-329, 10 cit.lit.
- Gams Ivan: Geomorfološke in pokrajinsko-ekološke razmere srednje Krške doline z zaledjem. Dolenjska in Bela krajina. 13. zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12.-14. okt. 1984. Ljubljana, 1984. Str. 167-181, 24 cit.lit., 1 karta, 3 tabele.
- Gams Ivan: Regionalizacija nizke Jugovzhodne Slovenije. Dolenjska in Bela krajina. 13. zborovanje slovenskih geografov Dolenjske Toplice, od 12.-14. okt. 1984. Ljubljana, 1984. Str. 7-25, 22 cit.lit., 4 tabele, 1 karta.
- Gosar Anton: Der Fremdenverkehr in den alpen Jugoslawiens. Turizem v slovenskem alpskem svetu Jugoslavije. Münchner Studien sur Sozial und Wirtschaftsgeographie. Raumstrukturen der raundalpinen Bereiche Bayerns und Sloweniens. Bond 27. Regensburg, 1984. Str. 103-114, 11 cit.lit., 3 tabele, 1 karta.
- Gosar Anton: Die Räumlichen Probleme der zwetwohnsitze in den Slowenischen Alpen. Počitniške hiše v osrednjem delu slovenskega alpskega sveta. Münchner Studien sur Sozial und Wirtschaftsgeographie. Raumstrukturen der raundalpinen Bereiche Bayerus und Sloweniens. Bond 27. Regensburg, 1984. Str. 87-101, 17 cit.lit., 5 tabel, 1 karta.
- Gosar Anton: Počitniška bivališča na Dolenjskem s posebnim ozirom na razvoj v novomeški pokrajini. Dolenjska in Bela krajina. 13. zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12. - 14. okt. 1984. Ljubljana, 1984. Str. 291-308, 9 cit.lit., 1 karta, 1 skica, tabeli.

- Gosar Anton: Počitniška bivališča na Dolenjskem s posebnim ozirom na razvoj v novomeški pokrajini. Dolenjska in Bela krajina. 13.zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt.1984. Ljubljana, 1984. Str. 291-308, 9 cit.lit.. 1 karta, 1 diag., 2 tabeli.
- Gosar Anton: Vacation cottages in the central part of the Slovene Alps. Stanovi za odmor i rekreaciju u slovenskim Alpama. Geographica Jugoslavica, Ljubljana, 5 (1984, izšlo 1984). Str. 85-90, 13 cit.lit., 1 tabela, 1 karta.
- Jeršič Matjaž: Die Multitunktionale Bedeutung des Slowenischen Alpenkraums. Večfunkcionalni pomen slovenskih Alp. Münchner Studien sur Sozial und Wirtschaftsgeographie. Raumstrukturen der randalpinen Bereiche Bayern und Sloweniens. Bond 27. Regensburg, 1984. Str. 11-17.
- Jeršič Matjaž: Prostorski učinki rekreacije prebivalstva Novomeške regije. Dolenjska in Bela krajina. 13.zborovanje slovenskih geografov, Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt. 1984, Ljubljana, 1984. Str. 276-290, 1 karta.
- Jeršič Matjaž: The effects of the Touristic development on the Slovene Alpine Landscape. Uticaj turizma na slovenačku alpsku pokrajinu. Geographica Jugoslavica, Ljubljana, 5 (1983, izšlo 1984). Str. 79-84.
- Klemenčič Vladimir, Drago Perko, Damjana Počkaj: Poselitev in regionalna struktura vzhodne Dolenjske z Belo krajino. Dolenjska in Bela krajina. 13.zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt., 1984. Ljubljana, 1984. Str. 139-208, 9 tabel, 4 karte.
- Lovrenčak Franc: Pedografske in vegetacijsko geografske značilnosti Dolenjske. Dolenjska in Bela krajina. 13.zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt. 1984. Ljubljana, 1984. Str. 146-166, 27 cit.lit., 4 tabele, 1 karta.

- Pak Mirko: Regionalni pomen oskrbne funkcije na Dolenjskem. Dolenjska in Bela krajina. 13.zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt. 1984. Ljubljana, 1984. Str. 233-247, 2 cit.lit., 1 karta, 4 tabele.
- Piry Ivo: Dnevna migracija delovne sile v Dolenjski regiji. Dolenjska in Bela krajina. 13.zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt. 1984. Ljubljana, 1984. Str. 262-275, 5 cit.lit., 1 karta, 6 tabel.
- Plut Dušan: Nekateri značilnosti vodnih virov novomeške občine. Dolenjska in Bela krajina. 13.zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt. 1984. Ljubljana, 1984. Str. 99-100, 13 cit.lit., 1 karta, 2 tabele.
- Radinja Darko: Oskrba s pitno vodo v novomeški občini. Dolenjska in Bela krajina. 13.zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt.1984. Ljubljana, 1984. Str. 111-128, 19 cit.lit., 5 kart, 1 diagram.
- Senegačnik Jurij: Veränderungen der Slowenischen almwirtschaft im letzten jagrezehnt. Planinsko gospodarstvo v slovenskem alpskem svetu. Münchner Studien sur Sozial und Wirtschaftsgeographie. Raumstrukturen der raumdalpinen Berliche Bayerns und Sloweniens. Band 27. Regenzburg, 1984. Str. 77-85, 12 cit.lit.
- Vrišer Igor: Razvoj industrije v Dolenjski regiji. Dolenjska in Bela krajina. 13.zborovanje slovenskih geografov. Dolenjske Toplice, od 12.-14.okt.1984. Ljubljana, 1984. Str. 182-192, 14 cit.lit., 9 kart.
- Piry Ivo: Demografske i socioekonomske karakteristike stanovništva kao element regionalnega razvoja pograničnih područja SR Slovenije. Referat na Jugoslovanskem simpoziju, geografski aspekt prirodnih i ljudskih resursa Jugoslavije, Priština, 22-24.11.1984. Tipk., 8 str., 6 cit.lit.

- Piry Ivo, 1984: Spremembe v številu in strukturi prebivalstva obmejnih območij SR Slovenije (v obdobju 1953-1981), Razprave in gradivo, št. 17, Ljubljana, s. 115-119.
- D.Radinja: Degradacija okolja v Radovljiški kotlini, Geographica Slovenica 1983, Ljubljana, str. 64-72.
- D.Radinja: Alpine Lakes in Yugoslavia, Geographica Yugoslavica, V, 1983, Ljubljana 1984, str. 37-46.
- Špes Metka: Sozialgeographische Untersuchungen in umweltbelasteten stadtteilen ausgewählter Slowenischer Städte. Socialno-geografsko proučevanje degradiranih območij v nekaterih slovenskih mestih. Münchner Studien sur Sozial und Wirtschaftsgeographie. Raumstrukturen der randalpinen. Bereiche Bayerns und Sloweniens. Bond 27. Regensburg, 1984. Str. 41-48, lo cit.lit.
- Špes Metka: Problemi degradacije življenjskega okolja na primeru nekaterih industrijskih središčih Slovenije (Celje, Jesenice, Trbovlje, Velenje-Šoštanj). Referat na Jugoslovanskem simpoziju, geografski aspekt prirodnih i ljudskih resursa Jugoslavije, Priština, 22-24.11.1984. Tipk., 8 str.
- Špes Metka: Problematika degradacije življenjskega okolja na primeru Jesenic. Referat na sestanku komisije za okolje pri SEV-u 1.2. Socialno-ekonomska in ekološka ocena sprememb prirodno tehničnih teritorialnih struktur. Sofija, Pleven, od 8. - 15.okt.1984. Str.lo.
- Špes Metka: Socialno-geografska ekologija(socialna ocena). Referat na sestanku komisije za okolje pri SEV-u 1.2. Socialno-ekonomska in ekološka ocena sprememb prirodno tehničnih teritorialnih struktur. Sofija, Pleven, od 8.-15.otk. 1984. Str. 9.
- Kladnik Drago: Omrežje vzgojnovarstvenih ustanov v SR Sloveniji kot element prostorskega razvoja. Referat na Jugoslovanskem simpoziju, geografski aspekt prirodnih in ljudskih resur- sa Jugoslavije, Priština, 22.-24.11.1984. Tipk., 8 str.

Kladnik Drago, M. Rupena, Osolnik: Supplementary activities on farms in the socialist republic of Slovenia with special consideration given to the role of country woman. Technical Consultation on woman and pluriactivity, FAO European Commission for agriculture Ljubljana, 13.-17. junij 1983, Ljubljana, 1984. Str. 192-194.

Tematski sklop: SOCIJALNOGEOGRAFSKI VIDIKI RAZVOJA ČLOVEKOVIH
DEJAVNOSTI V POKRAJINI

Uvod :

Raziskave v okviru tematskega sklopa obravnavajo teoretična in metodološka vprašanja socialnogeografskega proučevanja posameznih človekovih dejavnosti v pokrajini. V prvem delu je obravnavana problematika zemljiške strukture v Sloveniji. Poročilo obravnava teoretična izhodišča raziskave in podaja pregled nekaterih temeljnih ugotovitev na nivoju celotne republike, kot se odnos med gostoto poselitve in struktura zemljiških kategorij, povprečna velikost parcel v Sloveniji, razdrobljenost zemljišč v planskih regijah, spreminjanje izrabe zemljišč itd. V zaključku podaja osnovne razloge za ohranitev kmetijske proizvodnje v posameznih območjih. Drugi del obravnava problematiko počitniških bivališč in podaja pregled prestorske razporeditve tega pojava v Sloveniji, starost teh objektov ter njihove velikost in opremljenost.

Drago KLADNIK

PROBLEMATIKA ZEMLJIŠKE STRUKTURE V SLOVENIJI

PROBLEMATIKA ZEMLJIŠKE STRUKTURE V SR SLOVENIJI

Problematika slovenskega podeželja je postala po drugi svetovni vojni skladno z naglim družbenoekonomskim razvojem izredno pereča. Proces preslajanja iz agrarnih v nesgrarne dejavnosti je dosegel stopnjo, ko lahko nadaljne vztrajanje na trenutnih normativih v kmetijski dejavnosti še očitneje poglobi neskladja v razvoju podeželja in urbanih sredin. Zato bi bilo potrebno čimprej nedvoumno pokazati na strukturo-organizacijske pomanjkljivosti v agrarni produkciji ter sprejeti ustrezne ukrepe, s katerimi bi v prvi fazi skušali zaježiti ali vsaj ublažiti negativne razvojne tendence, v končni fazi pa jih povsem odpraviti oziroma zagotoviti enovit regionalni razvoj v vseh predelih Slovenije. Da bi bili izbrani pravilni ukrepi, njihovo uspešno sprovajanje ter nadzorovanje, je potrebno temeljito poznavanje problematike in natančna opredelitev vloge določenih dejavnikov in elementov družbenoekonomskega razvoja.

Problematika zemljiške strukture predstavlja eno od ključnih točk v prizadevanjih povečati kmetijsko produkcijo na osnovi modernih agrotehničnih in organizacijskih dognanj. Žal je značaj zemljiške strukture zaradi privatnolastninskih odnosov izredno trdovraten in zahteva temeljite rešitve političnih razsežnosti. Vpliv posameznih elementov zemljiške strukture na produktivnost in perspektivnost kmetovanja je v globalu dodobra znan, pa naj gre za spreminjanje površin zemljiških kategorij, premajhno velikost posesti ali posestno razdrobljenost. Vendar je premalo znan regionalni vidik oziroma členitev po posameznih relevantnih območjih slovenskega prostora, saj dosedanja spoznanja vendarle izpričujejo precejšnjo notranjo zdiferenciarnost, čeprav so razmere v kmetijstvu slej ko prej v vseh območjih slabe. Kakšna pa je stopnja teh slabosti bomo skušali odgovoriti s pričujočo študijo.

Zgodovinski vpliv fevdalne in tudi kapitalistične dobe ni prinesel nikjer v Sloveniji v zemljiško strukturo nič dobrega: majhno posest in veliko posestno razdrobljenost, ki z naglim razvojem agrotehnik

ne nudita optimalnih možnosti za agrarno produkcijo. V drugih državah je spremljalo splošen družbeni napredek in posodabljanje kmetijstva prilagajanje zemljiške in posestne strukture, pri nas pa so bili tovrstni poskusi le redki. Večina kmetijskega prostora ostaja še vedno oblikovana v smislu kmetovanja polpretekle dobe, samooskrbnega in polikulturalnega pridelovanja, kar otežuje prizadevanja po modernizaciji in še posebno racionalizaciji kmetijskih opravil. Razmere pa se na splošno še vedno slabšajo, kar večini naših najpomembnejših kmetijskih panog zmanjšuje konkurenčnost v mednarodnih tokovih.

Inštitut za geografijo je v okviru svojih dosedanjih raziskav socialno-geografske problematike precejšno vlogo namenil proučevanju izrabe kmetijskih zemljišč. Poudarek je bil na analizi dejavnikov oziroma elementov, ki vplivajo na intenzivnost in usmerjenost kmetijske izrabe tal; med njimi zavzema važno mesto zemljiška struktura (velikost posesti, število in razporeditev parcel zasebnih kmetov na vaškem zemljišču, delež površin v družbenem sektorju, ipd.).

Enega izmed najpomembnejših elementov kmetijske proizvodnje nedvomno predstavlja smotrna izraba kmetijskih površin. Izraba tal je rezultanta součinkovanja naravne primernosti za kmetovanje, demografskega in socioekonomskega razvoja ter zemljiške strukture. Posamezni elementi se med seboj nedvomno močno prepletajo in dobivajo v primerih negativnih predznakov zaskrbljujoče posledice. Le prirodne pogoje bi lahko opredelili kot modifikator preostalih procesov.

Današnja izraba tal v Sloveniji je posledica hitrega povojnega razvoja, ki se je odrazil v močni, razpršeni industrializaciji, ki je vzpodbudila proces urbanizacije. Obadva procesa sta povzročila močno deagrarizacijo, ki je imela za posledico beg z dežele ter ostarevanje in pomanjkanje kmečke delovne sile, zlasti v Zahodni Sloveniji. V končni fazi prihaja do teženj po specializaciji proizvodnje ter njeni intenzifikaciji in mehanizaciji.

Med pglavitne slabosti zemljiške strukture lahko štejemo negativne socialno posestne razmere (mnogo zemlje je v lasti nekmetov, ki

eksistenčno niso odvisni od dela na zemlji, na drugi strani pa je tudi precej zemlje, katere lastniki so prostorsko dislocirani, bodisi da so tuji državljani, bodisi da žive daleč od posameznih parcel, zato je precej zemlje neobdelane in je v fazi proizvodnostne ekstenzifikacije), majhna posest in razdrobljena posest. Kombinacije vseh navedenih pojavov predstavljajo najbolj neugodno obliko v smislu nadaljne intenzivne obdelave, upošteva seveda optimalno determinirano proizvodno usmerjenost.

Kmetijsko zemljišče, ki je osnovno delovno sredstvo kmetijstva, ima to lastnost, da ga ni mogoče razmnoževati, zato je vsa kmetijska dejavnost omejena, kmetijski prostor pa je potrebno smotrno izkoristiti. Zemljišče pa je hkrati tudi predmet dela. Kot takega ga ni moč zamenjati, lahko pa ga spreminjamo. Zato tudi rodovitnost tal ni absolutna, sama po sebi dana značilnost tal. Odseva razmerje do danega kemičnega in mehničnega razvoja kmetijstva. Z razvojem kmetijstva se tudi sama razvija in spreminja. Posebnosti, ki so povezane z zemljiščem, ne izvirajo iz samih zemljišč kot naravnih sistemov, temveč iz lastniških monopolov nad njimi. Ker zemljiške kot enostavna materija in delo človeških rok nima vrednosti, ima v razmerah obstoja lastniškega monopola določeno ceno. V tem je tudi bistvena razlika med lastnino nad zemljo in drugimi sredstvi ter prednosti dela.

Očitno je, da mora razvoj kmetijstva temeljiti predvsem na rasti produktivnosti in bolj smotrni rabi vseh proizvodnih potencialov. Povečevanje cen kmetijskih pridelkov ne more biti nadomestilo za izrabo notranjih rezerv našega kmetijstva, ki so v razdrobljenosti, nizki produktivnosti dela in intenzivnosti obdelave.

Pojem zemljiška razdrobljenost je navidezno razmeroma natančno opredeljen, vendar že bežno spremljanje problematike v strokovnih in poljudnih člankih izpričuje, da si posamezniki razdrobljenost različno tolmačijo.

Kmetijska zemlja je po vsem svetu razdrobljena. Že fizična dejstva pogojujejo osnovne delitev na posamezne zemljiške kategorije, vendar tovrstne členitve še ne moremo označevati razdrobljenost v ožjem smislu. Le-ta opredeljuje delitev kmetijske zemlje med različne lastnike oziroma delitev posameznih posesti na več različnih, prostorsko oddvojenih kosov. Razdrobljenost postaja pereč problem v primeru, ko onemogoča optimalno izkoriščanje proizvodnih potencialov, kar je tudi prednost naše obravnave.

S problematiko zemljiške strukture se ukvarjajo strokovnjaki na področju agrarne ekonomike, ekonomije, geodezije, pedologije in seveda agrarne geografije. Proučevanje zemljiške razdrobljenosti je nekako na obrobju proučevanj vseh navedenih strok in le redki posamezniki so problematiko tudi teoretsko opredelili. Več je praktičnih tovrstnih raziskav, ki se naslanjajo na teoretska izhodišča omenjenih redkih raziskav. Prav obrobnost oziroma vpletenost v širšo problematiko zemljiške strukture ter problematiko kmetijstva nasploh je razlog, da je obravnavanje razdrobljenosti pogosto pavšalizirano in se večina avtorjev zadovoljuje zgolj z opisnimi ugotovitvami poglavitnih vzrokov ter učinkov.

Usmerjanje kmetij v specializirno, tržno proizvodnjo je v različnih območjih republike še vedno različno intenzivno. Večji uspehi so doseženi na Gorenjskem in sporadično na Primorskem ter v severovzhodni Sloveniji, kjer so naravne razmere za kmetovanje najprimernejše. Traktor pride v Sloveniji na 7,4 ha obdelovalne zemlje in na vsake 2,5 kmetije.

Tabela: Struktura izrabe tal po naravnopokrajinskih enotah Slovenije leta 1979

	Nji- ve	Trav- niki	Sadov- njaki	Vino- gradi	Vrto- vi	Paš- niki	Gozdo- vi	Močvirje vode	Nero- dovita
Alpski svet	2,9	10,3	0,4	-	0,0	16,2	54,5	0,0	15,7
Predalpski s.	9,7	16,7	1,7	0,3	0,0	7,9	60,0	0,0	3,7
Primorski s.	11,3	22,3	1,3	3,5	0,1	24,7	30,7	0,1	6,0
Dolenjsko- Notranjski s.	8,7	20,4	0,7	0,5	0,0	12,2	54,1	0,1	3,3
Subpanonski s.	20,8	21,4	5,8	3,3	0,0	8,1	36,1	0,1	4,4
Kotlinski svet	24,2	26,5	3,2	0,1	0,1	3,7	32,2	0,2	9,8
Ravnine SV Sl.	39,8	23,9	2,3	0,7	0,0	3,9	20,6	0,2	8,6
SLOVENIJA-skup.	13,2	18,9	2,0	1,1	0,0	11,1	47,3	0,1	6,3
Trend za l.2000									
Slovenija skup.	10,2	20,4		3,0		7,8	51,5	0,1	7,0

Seveda pa je izraba tudi posledica večstoletnega nastajanja kulturne pokrajine, ki je plod srednjeveških kolonizacij, znaten del ozemlja pa je bil kultiviran že v času od neolitika dalje. Gotovo so imeli že naši predniki izreden občutek pri iskanju možnosti krčenja sklenjenih gozdnih površin, pri čemer so se močno ozirali na naravne pogoje. Analize kažejo, da imata pri današnjem stanju izrabe tal med naravnimi dejavniki odločilno vlogo nadmorska višina in z njo tesno povezane podnebne razmere. Pomen obeh faktorjev lahko opredelimo kot makroregionalen. Vpliv litološke zgradbe in ekspozicije je pretežno mezoregionalen in vpliv naklona mikroregionalen.

Tabela: Korelacija med gostoto prebivalstva in deležem posameznih zemljiških kategorij leta 1979 po naravnopokrajinskih enotah Slovenije

	Nji- ve	Trav- niki	Inten. kulture	Paš- niki	Gozdo- vi	Nerodo- vitno
Alpski svet	0,410	0,151	-0,405	-0,156	-0,169	0,095
Predalpski svet	0,253	0,098	-0,292	-0,138	-0,355	0,634
Primorski svet	0,257	-0,162	0,223	-0,019	-0,193	0,545
Dolenjsko- Nogtranjski s.	0,215	0,151	0,040	-0,077	-0,077	0,322
Subpanonski s.	0,024	0,025	0,0213	-0,116	-0,228	0,492
Kotlinski svet	0,081	0,074	0,187	0,047	-0,304	0,608
ravnine SV Slov.	-0,050	0,053	0,030	0,016	-0,198	0,495
Slovenija-skupaj	0,172	0,051	0,121	-0,109	-0,224	0,383

Ločiti moramo pojma velikostna in prostorska razdrobljenost. Velikostna razdrobljenost nam daje predstavo o velikosti posameznih kosov in stanju velikosti posestva. Prostorska razdrobljenost pa nam daje informacijo o razporeditvi kosov posesti v prostoru, kar lahko igra važno vlogo pri uporabnosti mehanizacije.

Kmetije na večjih posestvih lahko do neke mere optimalno obdelujejo zemljo, tako da je izraba zemljišča pri njih praktično odraz vrednosti naravnih razmer in vrednosti človekovega dela. Male in tudi srednje kmetije ostajajo pri maksimalni obdelavi, dokler jim to omogoča zadostna delovna sila. Potem prihaja v vse večji meri do opuščanja obdelave v različnih stopnjah. Meja med obema kategorijama je običajno pri 5 ha obdelovalne zemlje. Povprečno je slovenska kmetija merila v času zadnjega popisa (1981) skupaj z gozdom 5,51 ha, od tega je bilo povprečno 2,54 ha obdelovalne zemlje.

Med vzroki zemljiške razdrobljenosti sta primarna učinkovanje reliefa in dedovalna politika. Učinki reliefa so primarni v hribovitih območjih, učinki dedovalne politike pa v ravninskih predelih. Res pa je, da je vloga dedovanja tudi v reliefno razgibanih predelih zelo pomembna, zlasti pri dinamiki drobljenja, medtem ko je relief v ravninskih predelih vplival pri formiranju sistemov poljske razdelitve na delo ter različno kvalitetnih zemljiških kompleksov.

Ostali vzroki so mnogovrstni. V zadnjem času postajajo vse bolj prisotni oziroma za sedanjo dinamiko nadaljne drobitve celo odločilni. Med elementi prostorskih posegov velja izdvojiti učinke razraščanje urbanizacije ter infrastrukture, med socioekonomskimi pa intenzivno deagrarizacijo, staranje kmečke delovne sile, prehajanje zemlje v roke nekmečkega prebivalstva ipd.

Učinke zemljiške razdrobljenosti lahko grupiramo na splošno v demografske, fiziognomske in ekonomske. Med njimi je neposredno mogoče opredeljevati samo ekonomske učinke, prav tako je mogoče razmeroma zanesljivo opredeliti nekatere elemente učinkov v fiziognomiji pokrajine, medtem ko je demografski razvoj v tako ozki povezavi z vsemi drugimi prirodnimi in družbenoekonomskimi pojavi, da ga je kot funkcijo zemljiške razdrobljenosti same skoraj nemogoče ovrednotiti.

Poglavitne demografske učinke predstavlja deagrarizacija s slabšanjem demografskih razmer na podeželju, med fiziognomskimi prevladujejo različne oblike in intenzitete opuščanja obdelave zemlje, poglavitni ekonomski učinki pa so zmanjševanje produktivnosti kmečkega dela, večja poraba neefektivnega delovnega časa, zmanjševanje učinkovitosti kmetijske mehanizacije, kar vse vpliva na nenormalno visoke ocene kmetijskih proizvodov, ki so na svetovnem tržišču vse manj konkurenčne.

Produktivnost kmečkega dela se ne more meriti s produktivnostjo v ostalih proizvodnih dejavnostih, zato mora kmet za zagotovitev kolikor toliko normalnega življenja delati 12 ur in več skozi večino leta (v zimski dobi prevladuje prikrita brezposelnost), tako napet delovni ritem pa predvsem mlajši del prebivalstva odvrača od kmetovanja.

Poglavitno oviro za tako nizko produktivnost predstavljajo prav omenjene strukturne pomanjkljivosti, zato bo potrebno s celovitim planiranjem zagotoviti izenačitev razni produktivnosti v vseh proizvodnih dejavnostih. Za izpolnitev navedene naloge pa bo nujna temeljita sprememba zemljiške strukture, kajti nihče ne sme od sedanjega kmeta zahtevati brezkončnega vztrajanja pri današnjem načinu agrarne produkcije, zaradi katere je primoran delati več kot nekmet, a se odreči marsikateri pridobitvi najnovejše dobe.

Produkti kmečkega dela pa postajajo vse bolj cenjeni in tudi pri nas se vsake leto globlje zavedamo, da predstavljajo bazo za razvoj ostalih gospodarskih panog. Zaradi slabe produktivnosti in teženj po izenačevanju dohodka glede na količino vložnega dela, se hitro dvigujejo tudi cene kmetijskim produktom in dosegajo danes že nerazumno visoke vrednosti. S temeljito reorganizacijo bi lahko vplivali tudi na izenačitev proizvodnih cen s cenami na svetovnem tržišču.

Vznemirljiv je podatek, da se razdrobljenost v povprečju povečuje tako v smislu zmanjševanja povprečne velikosti parcele, kot v smislu nadaljne drobitve kmetijskih površin in nastajanja novih kmetij, kar je predvsem posledica neustrezne dedovalne politike. Določila o zaščitenih kmetijah naj bi proces nadaljne drobitve zaustavila.

Podatki kažejo (tabela), da je povprečno na posestni list 6,9 parcele, največ na Koroškem in najmanj v Prekmurju. Ob predpostavki, da ima vsak lastnik samo en posestni list, to pomeni sedem parcel. Ker pa je večkrat na kmetiji več lastnikov in ker imajo najhni obrati malo

parcel, je razdrobljenost še ustrezno višja. V zasebnem sektorju je na posestnem listu povprečno 6,3 parcele, v družbenem pa 16,8. Povprečno je parcela velika 36,8 a, v zasebni lasti 30,7 a in v družbeni 86,8. Največje parcele so v povprečju na Koroškem (gozdovi), najmanjše pa na obali in v Prekmurju. Najbolj intenzivno se drobi posest v Zasavju, v Osrednji Sloveniji in v Podravju.

Pregled po demografskih območjih (tabela) kaže na pravilno izraženo zmanjševanje povprečne velikosti parcele in večanje stopnje drobitve posesti skladno z ugodnejšimi demografskimi tokovi.

Tabela: Povprečna velikost parcele in spreminjanje povprečne velikosti parcele po demografskih območjih Slovenije

	Povpreč. vel. parc. 1979v a	Sprem. povpr. vel. parc. v obdobju 1953-79	Sprem. povpr. vel. parc. v obdobju 1971-1979
Neposeljeno	109,3	104,0	94,5
Močna depopulacija	37,1	106,9	101,8
Zmerna depopulacija	41,6	107,3	104,1
Stagnacija z značil. depopulacije	39,5	115,5	105,4
Stagnacija z značil. koncentracije	36,1	124,4	106,3
Zmerna koncentracija	25,9	160,8	117,0
Močna koncentracija	20,4	172,8	123,7
Skupaj	36,8	121,2	107,4

Tabela: Razdrobljenost zemljišč v planinskih regijah SRS

	Št. parcel	Število posestnih listov	parcel/ posestni list	povprečna vel. parcel v arih	sprememba povpr. vel. parc. 1953/71	povprečna vel. posesti v arih
Pomurska	566 143	102 937	5,5	22,5	110,7	123,8
Podravska	619 192	108 531	5,7	31,6	138,7	180,1
Koroška	140 432	14 852	9,5	70,8	125,3	672,6
Savinjska	618 353	81 113	7,6	36,5	126,6	277,4
Posavska	294 409	51 440	5,7	30,6	118,7	174,4
Dolenjska	531 455	64 343	8,3	30,9	109,7	256,5
Zasavska	65 156	7 882	8,3	38,2	153,1	317,1
Osrednjeslov.	877 003	129 829	6,8	39,1	130,3	265,9
Gorenjska	305 695	35 260	5,7	67,7	141,7	385,9
Goriška	464 500	65 989	7,0	46,5	117,2	325,5
Notranjska	330 013	34 188	9,7	41,6	114,4	403,5
Obalna	453 030	46 634	9,7	22,9	102,4	222,1
SLOVENIJA	5 265 381	760 998	6,9	36,8	121,2	253,9

Življenje na majhnih kmetijah je bilo izrazito težavno, če že ne nemogoče, zato so si ljudje množično iskali zaposlitev v neagrarnih dejavnostih, kar je imelo za posledico nastajanje mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev z drugačnim odnosom do zemlje. Vsekakor lahko opredelimo prvo fazo v nastajanju mešanih kmetij kot pozitivno (večje možnosti mehanizacije kmetovanja), v zadnjem času pa se ob težnjah po čim večji tržnosti kmetovanja ravno pri tej strukturi kažejo problemi v zvezi z nezainteresiranostjo za takšno obliko dela na zemlji. Prav tako so prisotne težave v planiranju proizvodnje, kar pa je tudi posledica neusklojenih osnovnih paritet in neizdelanih optimalnih proizvodnih rajonizacij (agrokart). Mešana delavsko-kmečka gospodinjstva so tudi vse večja ovira pri izvajanju prostorsko ureditvenih operacij - zlasti komasacij, ki so zaradi velike razdrobljenosti nujne.

Povprečno ima slovenska kmetija 6,3 parcel, vendar smo na terenu registrirali tudi obrate s 70 parcelami in takšne, ki imajo 20 parcel nad 1 km oddaljenih od sedeža kmetije. Lahko si predstavljamo, da je ob neustreznem, zastarelem sistemu prometnih poti med kmetijo in parcelami (še vedno prevladujejo kolovozi, namenjeni živinski vpregi) zelo težko ustrezno organizirati kmetijsko proizvodnjo, pogosto je otežena oziroma onemogočena uporaba težje kmetijske mehanizacije, še posebno pa je kmetovalec obremenjen s časovnimi izgubami zaradi velike porabe neefektivnega delovnega časa.

Tabela: Povprečna velikost parcele in spreminjanje povprečne velikosti parcele v osnovnih naravnopokrajinskih enotah Slovenije

	Povpr.vel.parc. 1979 v arih	Sprem.povpr.vel. parc.v obd. 1953-	Sprem.povpr.vel.p. v obd. 1971-79
Alpski svet	105,4	129,1	110,4
Predalpski svet	49,1	124,6	108,1
Primorski svet	21,5	106,6	104,5
Dolenjska in			
Notranjska	44,1	116,8	104,8
Subpanonski svet	25,8	114,2	106,0
kotlinski svet	22,1	162,1	119,2
ravnine SV Slov.	24,8	136,0	108,9
S k u p a j	36,8	121,2	107,4

Posledica težkega življenja na kmetih (povprečno dela kmet v dobi aktivnosti 12 ur dnevno, poleti 14, v času proizvodnih konic - kišnja, spravilo pridelkov pa tudi do 20 ur; počitnic ni), je beg mladih z dežele in postopno ostarevanje kmečke delovne sile. Večina aktivnega kmečkega prebivalstva je stara nad 50 let. Število članov v gospodinjstvu se rapidno zmanjšuje. Medtem ko je bila v preteklosti velika družina gospodarja, žene, številnih otrok, tet in stricev, se je danes število družinskih članov skrčilo na vsega dva do tri. Kmečko prebivalstvo je aktivno še v pozni starosti, vendar takšno delovno silo ne moremo šteti za polnovredno.

Problematično postaja nasledstvo. Mnogo kmetij je brez zagotovljenega naslednika ali pa le-ta ne namerava nadaljevati z intenzivnim kmetovanjem kot čisti kmet, temveč kot polkmet. Mlajši moški težko dobijo življenjsko sopotnico, zato si ponekod pomagajo z "uvozom" iz drugih republik, predvsem iz Dalmacije. Nasledniki prevzamejo kmetije pogosto v poznih zrelih letih, ko so njihove življenjske moči in ambicije že dodobra izčrpane, kot mlada delovna sila pa niso imeli možnosti uveljavljati naprednih idej. Tako kmetijstvo stalno ostaja ujeto v spore tradicionalizma, še posebno, če upoštevamo slabo učinkovitost pospeševalne službe.

Takšna individualistična, vase usmerjena miselnost slovenskega kmeta in pomanjkanje medsebojnega zaupanja postaja pglavitna ovira pri sprovaianju modernejšee kmetijske politike. Le-ta stremi po različnih oblikah združevanja zemlje, sredstev in dela, kar vsekakor lahko v dobršni meri vpliva na večjo racionalnost in na povečanje kmetijske proizvodnje, ne more pa rešiti vseh obstoječih neskladij, še posebno v območjih agrarne prenaseljenosti (severovzhodna Slovenija), kjer je proces deagrarizacije sicer v polnem zamahuz, a ga sedanje gospodarske težave v mnogočem ovirajo (pomanjkanje delovnih mest).

Na slovenskem podeželju tako nastajata dve vrsti depresivnih območij; na eni strani območja praznenja in odmiranja prebivalstva, na drugi strani pa predeli z agrarno prenaseljenostjo, ki pa je

zaradi neurejenih socialno posestnih razmer in ostarelosti v bistvu navidezna. V obeh območjih prihaja do precej identičnih procesov ekstenzifikacije v izrabi zemlje oziroma opuščanja, ki poteka v dveh smereh:

- a) v spreminjanju njiv v travnike ali ozelenjevanju,
- b) spreminjanje njiv, travnikov, sadovnjakov, vinogradov ter pašnikov v gozd ali ogozdovanje.

Tabela: Spreminjanje površin zemljiških kategorij po naravno-pokrajinskih enotah Slovenije v obdobju 1953-1979

	Njive	Trav- niki	Sa- ^x dojn.	Vino- gradi	Vr ^x tovi	Paš- niki	Goz- dovi	Močv. vode	Nero- dovit.
Alpski svet	0,654	0,964	0,246	-	0,001	0,842	1,132	0,039	1,016
Fredalpski	0,695	1,109	3,802	0,458	0,009	0,648	1,113	2,094	1,300
Primorski s.	0,851	1,085	2,141	0,691	0,040	0,838	1,242	2,632	1,223
Dolenjsko- Notranjski	0,775	0,999	4,489	0,708	0,009	0,609	1,133	1,323	1,197
Subpanonski	0,811	1,261	5,153	0,687	0,001	0,767	1,046	1,627	1,211
kotlinski	0,774	1,199	2,020	0,343	0,065	0,665	1,027	0,406	1,592
ravnine SVS	0,888	1,227	4,527	0,844	0,026	0,610	1,060	1,459	1,243
Slovenija-skup.	0,789	1,100	2,791	0,673	0,013	0,742	1,114	0,897	1,161

^xkriteriji opredelitve kategorije so se spremenili

Medtem ko je prvi proces lahko tudi posledica spreminjanja proizvodne usmerjenosti, spremenjenega načina živinoreje in predvsem prilagajanja maksimalne obdelave zemlje optimalni obdelavi zaradi uvajanja kmetijske mehanizacije (opuščanje prestrnih in preveč oddaljenih zemljišč), je drugi praviloma vselej povezan z negativnimi demografskimi in socialnoekonomskimi gibanji. Le redko je napredovanje gozda plod načrtne politike gozdnih gospodarstev v predelih, kjer je človekova aktivna vloga v agrarni produkciji verjetno za vselej usahnila. Ogozdovanje lahko opredelimo kot izrazito

negativen proces, ker je prizadete površine skoraj nemogoče ali vsaj neekonomično rekultivirati. V republiki je takšnih površin 90400 ha ali 10% vseh razpoložljivih kmetijskih zemljišč.

Največkrat prihaja do procesov ozelenjevanja v bližini naselij ter do ogozdovanja na bolj oddaljenih parcelah. Glede na zunanji izgled in izvor nastanka ločimo različne vrste prelogov. Glede na vzrok se pojavljajo predvsem:

- ekonomski prelog zaradi neekonomičnosti nadaljne kmetijske izrabe zemljišča,
- tehnični prelog zaradi slabih naravnih pogojev za uvajanje kmetijske mehanizacije,
- socialni prelog zaradi socialne preselitve lastnikov zemlje.

Glede na fiziognomijo pa lahko uvrstimo prelog v naslednje kategorije, katerih intenzivnost obdelave se praviloma znižuje v skladu z naraščanjem oddaljenosti zemlje od naselja:

- prikriti prelog z izredno intenzivno oziroma komaj opazno obdelavo,
- prelog prve stopnje z značilnostmi ozelenjevanja,
- prelog druge stopnje z začetki ogozdovanja,
- pušča.

Tabela: Tipologija spreminjanja izrabe tal po naravnopokrajinskih enotah Slovenije v obdobju 1953-1979 in 1971 - 1979

	Ogozdovanje		Ozelenjevanje		Intenzifikac.		Urbanizacije	
	1953- 1979	1971- 1979	1953- 1979	1971- 1979	1953- 1979	1971- 1979	1953- 1979	1971- 1979
Alpski svet	74,8	55,1	6,9	17,6	0,0	0,0	18,3	27,3
Predalpski svet	55,1	37,6	32,3	39,9	0,5	2,0	12,1	20,5
Primorski svet	53,6	31,7	31,5	33,7	1,7	8,9	13,2	25,7
Dolenjsko- Notranjski svet	59,9	38,6	24,9	36,1	2,4	6,2	12,8	19,1
Subpanonski svet	19,2	13,5	69,3	70,4	4,2	3,0	7,3	13,1
kotlinski s.	14,8	7,6	48,4	44,9	1,8	1,4	35,0	46,1
ravnine SV S	20,1	7,5	56,5	46,4	6,9	4,3	16,5	44,3
Slovenija-skup.	48,7	32,4	35,3	41,0	2,1	3,6	13,9	23,0

Navkljub veliki intenziteti procesov deagrarnizacije, industrializacije in urbanizacije, je za SR Slovenijo značilno, da stopnja urbanizacije ni tako močna kot stopnja deagrarnizacije. Zato je na podeželju ob izraziti dnevni migraciji vse več nekmečkega prebivalstva s specifičnim odnosom do zemlje. Njihov interes je pretežno vezan na samooskrbo, pogosto pa se v zvezi z njihovimi zemljišči dogajajo različne špekulacije (nakup zemljišč, na katerih se načrtujejo različni gradbeni in infrastrukturni posegi). Borba proti takšnim težnjam in proti nezainteresiranosti oziroma omejevanju načrtovane kmetijske politike je vezana na zakonsko določilo, da nekmetje ne morejo imeti v lasti zemlje na zemljiščih I. kakovostnega razreda.

Drug način prodiranja nekmečkega elementa na podeželje je povezan s širjenjem sekundarnih počitniških bivališč. Funkcija vikendarjev ni vselej negativna. V depresivnih območjih, kjer manjka sredstev za ureditev infrastrukturnega omrežja, lahko s svojo iniciativnostjo in s svojimi potrebami pomembno vplivajo na splošen družbeni napredek.

Agrarno produkcijo posebno v ravninskih območjih z boljšimi naravnimi pogoji za racionalno kmetovanje močno ovirata dva momenta, spremljevalca modernega družbenoekonomskega razvoja:

- a) urbanizacija (v najožjem pomenu besede) in
- b) infrastrukturno omrežje.

Mesta zaradi razraščanja funkcij stremijo za novo prostorsko ureditvijo, kar pomeni prodor novogradenj na kmetijske površine. Praviloma so najbolj na udaru najbolj rodovitna, ravninska zemljišča, ker je na njih najlažja in najcenejša komunalna ureditev in tudi gradnja sama. Nastaja nov tip pokrajine, takoimenovana periurbana cona, s specifičnim prepletanjem interesov mestnega in agrarnega značaja. Vsekakor je kmetijska proizvodnja v tolikšni meri motena, da je mogoče vztrajati samo še pri delovno intenzivni vrtnarski in sadjarski proizvodnji, ki z viški oskrbuje mestno prebivalstvo. Zaradi vse bolj izraženih prepletanj prostorsko neusklajenih interesov, ki bilo potrebno čimprej z ustreznimi prostorsko ureditvenimi akti natančno opredeliti interesna območja posameznih sredin in se

seveda sprejetih določil držati. Potrebno bo poiskati novo, funkcionalnejšo zasnovo poselitve, tako na podeželju kot v periurbanih območjih. Kajti tudi na odmaknem podeželju je prisotna izrazito stihijska gradnja. Vsi nekdanji principi graditve naselij v manj ugodnih prirodnih pogojih z obdelovalnimi kompleksi na najboljših legah (prisojeh, ravninah) so v sistemu moderne potrošniške miselnosti utonili v pozabo. Res pa je, da je proces stihijske urbanizacije povsem v skladu z zakonskimi določili, saj ni potrebno za gradnjo nobenih pristankov in soglasij odgovornih organov.

Infrastrukturalna opremljenost postaja pogoj za nemoten razvoj vseh ostalih dejavnosti. Zato gospodarsko naglo se razvijajoče regije vse večje površine žrtvujejo razraščanju infrastrukture. Ceste, železnice, razni vodi in daljnovodi uničujejo plodne površine. Njihov vpliv pa ni le direktno destruktiven. Mnogokrat namreč zaradi neprehodnosti in nedostopnosti onemogočajo nadaljno kultivacijo, s čimer prihaja do opuščanja pasov obdelovalne zemlje med posameznimi prometnicami.

Vsi obravnavani negativni procesi transformacije agrarne pokrajine zahtevajo hkrati z novim, sodobnejšim vrednotenjem zemlje, takojšnje reševanje. Potrebno je opredeliti proizvodno rajonizacijo, ki naj ne bo politično obarvana, kot se v zadnjem času v smislu prehranske samooskrbe po republikah pogosto dogaja (problem pridelovanja sladkorne pese in pe posebne pšenice, ki se pridelujejo na povsem neprimernih površinah in z neprimerno tehnologijo). Potrebno bo uveljaviti ekonomističen, optimalen princip ter doseči poglobljeno medrepubliško sodelovanje, torej bo potrebno sprejeti ustrezne ukrepe, ki bodo omogočili kultivacijo in nadaljno poselitev danes demografsko in socioekonomsko ogroženih območij.

Kot možne ukrepe za odpravo obravnavanih neskladij v zemljiški strukturi je potrebno v prvi vrsti izpostaviti spoštovanje in dosledno izvajanje sprejetih zakonskih določil na področju kmetijstva. Nadaljne drobitev bo preprečila zakonodaja o zaščitenih kmetijah in onemogočanje pridobivanja lastništva nad zemljo v kmetijsko naj-

primernejših območjih s strani nekmetov, kar bo vplivalo tudi na ustrežnejšo socialno posestne razmere. Za odpravo zemljiške razdrobljenosti bo potrebno izvajati različne oblike povezovanja kmetov (strojne skupnosti, proizvodne skupnosti), pri čemer pa še vedno v območjih agrarne prenaseljenosti (SV Slovenija) ostaja odprt problem zaposlovanja sproščene delovne sile, saj je povsem nemogoče, da bi lahko obstoječ zemljiški fond zadovoljivo preživel današnji kmečki živelj. Neobdelano zemljo in zemljo dela nezmožnih bo potrebno združevati v zemljiške fonde, iz katerih bi črpali tako zainteresirani zasebniki (dolgoročni zakup), kot družbeni sektor. Pomembna je vloga komasacij, ko lahko ustrezno pripravljena zemljišča nudijo zadovoljivo osnovo za optimalno rabo kmetijske mehanizacije.

Če hočemo v prihodnjem planskem razdobju in v malo bolj oddaljeni prihodnosti neskladja v regionalnem razvoju in na področju kmetijske produkcije zajezi, odpraviti in jih tudi preprečevati, ter doseči racionalnejšo stopnjo izrabe kmetijskih površin, je potrebno v prvi vrsti ugotoviti razlike v stopnji in proces spreminjanja izrabe zemljišč. Dobro poznavanje teh vidikov nam lahko omogoči pripravo in sprejem takšnih instrumentov, ki ustrezajo naši ustavni ureditvi in ki bodo dejansko osnova ter pripomoček pri reševanju problematike izkoriščanja kmetijskih površin s takšnimi ukrepi zemljiško-organizacijske politike, ki so sprejemljivi tako za celotno Slovenijo, kot tudi za njene posamezne dele, ustrezno predvidenim ciljem družbenega plana Slovenije.

Zavedati se je potrebno, da bo drugače propadla pokrajina, ki je plod trdega stoletnega dela in ustvarjanja naših prednikov. Danes ima prostor marsikje seveda še povsem enostransko funkcijo, toda vzporedno z družbenoekonomskim razvojem celotne družbenopolitične skupnosti se pojavljajo ter uveljavljajo v vse večji meri tudi nove vrednote, ki utegnejo v prihodnosti prevladati. Prostor pa ne bo mogel prevzeti nekaterih novih funkcij, če ne bo ohranil današnje podobe in funkcionalnosti. Seveda ne gre le za enostransko spremembo vrednotenja. Uveljavile se bodo dejavnosti, ki so vezane

na agrarno pokrajino. Prepletanje dejavnosti lahko deluje stimulatивно tudi na razvoj celotnih pokrajin. In tudi če stara agrarna pokrajina ne bo sposobna prevzeti novih funkcij, jo moramo obvarovati pred propadom zaradi naslednjih razlogov:

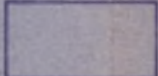
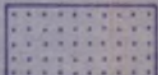
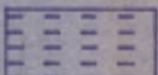
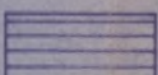
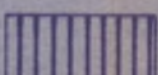
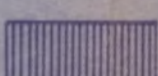

- a) zaradi naraščanja števila prebivalstva je potrebno pridelati več hrane,
- b) ohraniti je potrebno določeno število mladega, perspektivnega kmečkega prebivalstva, brez katerega ni mogoče doseči povečanja proizvodnje hrane,
- c) s kmetovanjem se ohranja tradicionalna kulturna pokrajina,
- d) zaradi narodnoobrambnih razlogov je potrebno, da ostanejo ruralna območja poseljena,
- e) zagotoviti je potrebno naselitveno kontinuiteto vse do državnih meja s čimer se ohranja stik s slovenskim prebivalstvom onstran meje in se preprečuje izolacija od zaledja matičnega naroda,
- f) ob ugodnejšem demografskem razvoju v prihodnosti lahko predstavlja kmečko prebivalstvo rezervo zdravega prebivalstva,
- g) pokrajino varuje pred elementarnimi nesrečami in naravnimi stihijami kot so poplave, erozija, plazovi, usadi in drugi.

TIPI DEMOGRAFSKIH OBMOČIJ V OBDOBJU 1953 - 1979

1 : 400 000

0 4 20 40 KM

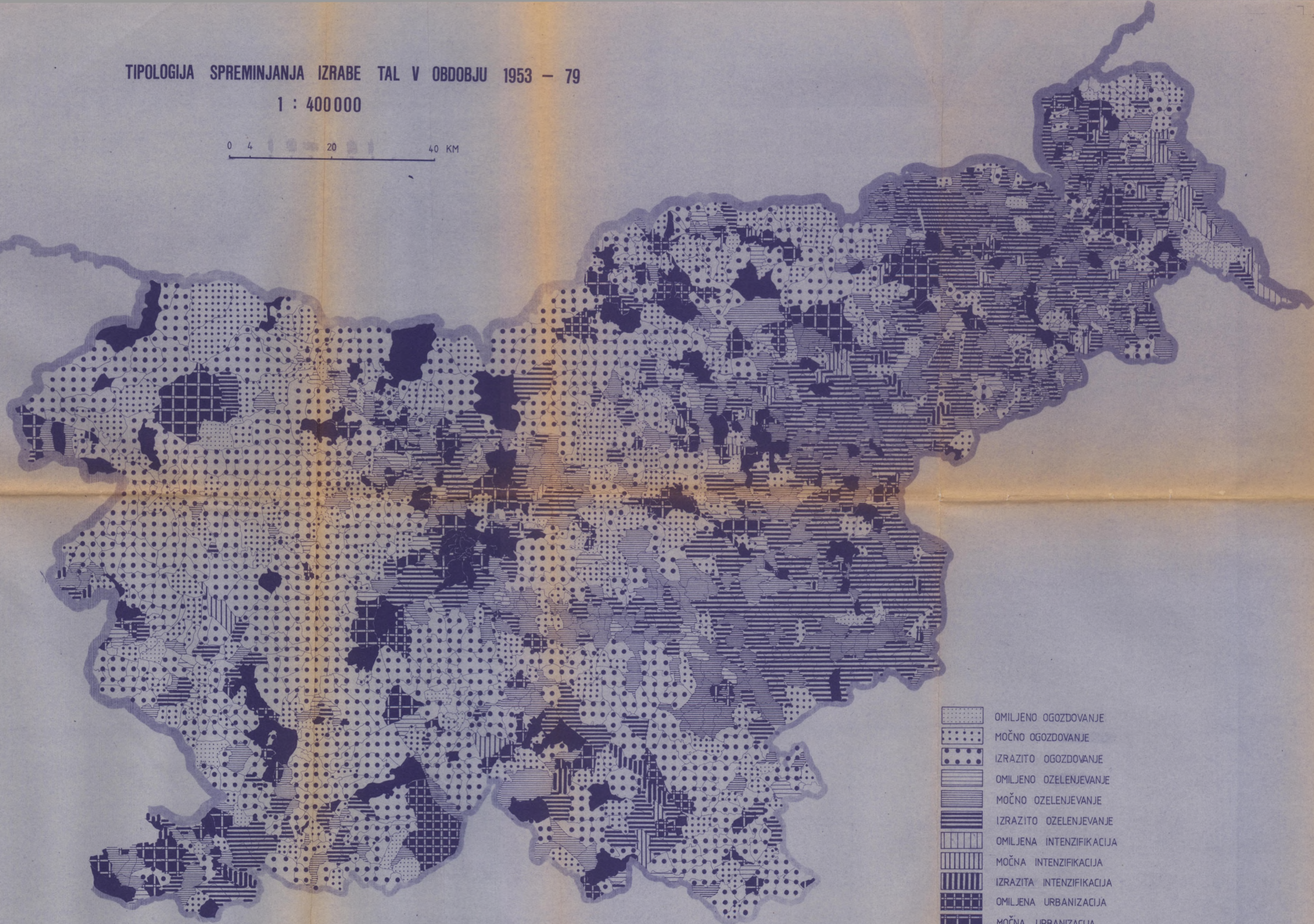
	neposeljeno	
	močna depopulacija	do 50
	zmerna depopulacija	50,1 - 80
	stagnacija z značilnostmi depopulacije	80,1 - 100
	stagnacija z značilnostmi koncentracije	100,1 - 120
	zmerna koncentracija	120,1 - 200
	močna koncentracija	nad 200

TEMA : PROBLEMATIKA ZEMLJIŠKIH
STRUKTUR V S R SLOVENIJI
IG U : E. KARDELJA V LJUBLJANI
VSEBINA : D. Kladnik
AVTOR KARTE : T. Vugrin

TIPOLOGIJA SPREMINJANJA IZRABE TAL V OBDOBJU 1953 — 79

1 : 400 000

0 4 20 40 KM

- OMILJENO OGOZDOVANJE
- MOČNO OGOZDOVANJE
- IZRAZITO OGOZDOVANJE
- OMILJENO OZELENJEVANJE
- MOČNO OZELENJEVANJE
- IZRAZITO OZELENJEVANJE
- OMILJENA INTENZIFIKACIJA
- MOČNA INTENZIFIKACIJA
- IZRAZITA INTENZIFIKACIJA
- OMILJENA URBANIZACIJA
- MOČNA URBANIZACIJA
- IZRAZITA URBANIZACIJA

TEMA : PROBLEMATIKA ZEMLJIŠKIH
STRUKTUR V SR SLOVENIJI
IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI
VSEBINA : D. Kladnik
AVTOR KARTE : T. Vugrin

mag. Anton GOSAR

OPREDELITEV PROBLEMATIKE POČITNIŠKIH
BIVALIŠČ V SR SLOVENIJI

Ugotovitve o statističnem zajetju počitniških bivališč v Sloveniji

Podobno kot za popis počitniških bivališč v Jugoslaviji velja tudi ob objavljenih podatkih v Sloveniji zspisati, da obravnavajo le statično, naselbinsko-urbano komponento omenjene poselitvene strukture. Funkcijsko-rekreacijske dejavnike (z izjemo ekonomskega, ki opredeljuje oddajo počitniške hišice za zaslužek iz turizma) povezano z demografskimi posebnostmi lastništva ne obravnavajo. Dokaj dobro nam nudijo vpogled v število (ki se je ob različnih stopnjah obdelave spreminjalo) in strukturo - torej v stavbno komponento počitniškega bivališča, nič pa nas popis ne seznanja z strukturo obiska, socialnogeografskimi elementi lastnikov gospodinjstva itd.

Za ugotavljanje odnosov v kulturni pokrajini je zaželeno vedenje tudi o teh funkcijskih dejavnikih, ki nemalokrat oblikujejo stavbno in naselbinsko sliko ter izgled kulturne pokrajine v receptivnem območju - v območju torej, kjer se počitniško bivališče nahaja in ga je statistična služba registrirala. Prostorsko povezavo k nacionalnemu območju te zvrsti funkcije človekovega dela in življenja (rekreacija) bi bilo prepotrebno opredeliti, saj ekstraregionalni lastniki (lastniki, ki so doma v drugi občini kot je njih počitniško bivališče) drugače vrednoti pokrajino v kateri imajo počitniško bivališče kot pa denimo lastniki: z stalnim bivališčem v bližnjem, urbanem središču. Funkcija počitniškega bivališča prirejena temu odnosu. Žal nam statistični podatki to ne omogočajo.

V pričujoči analizi se bomo omejili na podatke, ki obravnavajo počitniška bivališča v občinah, po naseljih in krajevnih skupnostih in so zajeti v tabelah 3.1.5. in 3.1.6. mikrofilmskega izpisa dokončnih rezultatov popisa absolutne vrednosti iz leta 1981. Analiza zato lahko prevetri naslednje globalne odnose:

- število, naselbinsko obliko in (zgradbeno) konstrukcijo počitniškega bivališča,

- obdobje dograditve počitniškega bivališča
- velikost počitniškega bivališča in število ter namen prostorov v njem,
- opremljenost ter gospodarsko funkcijo počitniškega bivališča.
Ker bomo vse omenjene elemente dejansko registrirali v območjih kjer so te naselbinske oblike prisotne nam posamezno ali v nakazanih povezavah, služijo kot indikatorji (posredno ali neposredno) odnosov v kulturni pokrajini njihove registracije. Uporabljali jih bomo zaenkrat nepovezane z drugimi podatki popisa. Odgovoriti nam morajo na naslednja vprašanja:

1. Koliko so te množična ter specifična in stalna (v smislu obstojnosti) izrazna oblika prebivanja v Sloveniji in njenih posameznih območjih?
2. Katera obdobja in območja so bila za gradnjo počitniških hiš občasno zanimiva?
3. V katerih območjih izražajo z svojo prisotnostjo in opremljenostjo tip značilne izletniške (suburbane) rekreacije; kje pa je njihova funkcija klasično počitniška-turistična?

V odgovorih na ta vprašanja bomo v celoti uporabili objavljene podatke popisa počitniških bivališč leta 1981.^x

Število in zvrst počitniških bivališč v Sloveniji

Popis stanovanj leta 1981 je zajel 18.965 počitniških bivališč v Sloveniji. V celoti vzeto je med njimi skoraj tričetrť počitniških hišic, preostale pa so stanovanja za počitek in rekreacijo v družinskih hišah (18,3%) in v drugih v ta namen (pre)urejenih objektih (9,7%). Izračunano povprečje govori, da bi naj bilo v vsaki izmed 65 slovenskih občin 292 počitniških bivališč, oziroma da bi naj srečevali eno (0,94) počitniško bivališče na kvadratnem kilometru slovenskega ozemlja. Število počitniških bivališč predstavlja okrog tri in pol odstotka stanovanjskega fonda v Sloveniji.

^xOdgovore na ta vprašanja bomo poiskali (za vprašanje):

1. v rubrikah: "stanovanja v počitniških hišah, družinskih hišah, drugi vrste stavbe" tabele 3.1.5 in "stanovanja v počitniških hišah" tabele 3.1.6
2. v rubrikah: "leto zgraditve: do 1960, 1961-1970, po 1970" tabele 3.1.6 in

Gledano iz vsejugoslovanskega zornega kota je republika Slovenija po številu počitniških bivališč sicer na četrtem mestu, po povprečni gostoti teh objektov in deležu le-teh v stanovanjskem fondu pa na drugem oziroma tretjem mestu v državi (takoj za Hrvaško, oziroma Črno goro in Hrvaško).

Nadpovprečno veliko pa je počitniških bivališč samo v dvaindvajsetih občinah Slovenije: petero izmed teh občin prištevamo k slovenskemu alpskemu svetu, dve uvrščamo v območje Slovenskega primorja, deseterico pa priključujemo ponavadi subpanonski Sloveniji. Posebno izstopa skupina desetih (in med njimi tri) občin. Omenjene občine presegajo podvojeno povprečje počitniških bivališč; tri Novo mesto, Ljubljana-Vič-Rudnik in Radovljica pa celo trikratno povprečje in obenem tudi število tisoč počitniških bivališč. V celoti vzeto zajema manj kot tretjina občin v Sloveniji, tri četrtine počitniških bivališč: v omenjenih dvaindvajsetih občinah je namreč 13 069 počitniških bivališč, ali 69 odstotkov vseh počitniških bivališč Slovenije. Ob tem pa deset vodilnih občin izkazuje skorajda polovico (44%) števila počitniških bivališč v Sloveniji.

Zato je razumljivo, da se v "spodnjem domu pod povprečjem, v razpredelnici v kateri smo razvrstili občine glede na število počitniških bivališč, dnete precejšnje število občin, saj si dele preostalo četrtino skupne vsote. Zanimivo je, da je dokaj znano območje počitniških bivališč - občina Kamnik uvrščena po številu počitniških hiš, skupaj z še eno alpsko občino Ravne, precej pri dnu razpredelnice na 46. oziroma 58. mestu. Občine alpskega sveta, med katere prištevamo tudi omenjene, so sicer glede na število počitniških

^{x3} v rubrikah: "stanovanjska površina: do 20 m², 21-40 m², 41-60 m², 61-80 m², čez 80 m²", skupna površina m²", "stanovanja po številu sob: eno-, dvo-tri-, štiri-, pet- in več-sobna" tabele 3.1.5, ter "opremljenost z napeljavo: vodovod, kanalizacija in električni tok, vodovod in električni tok, samo električni tok, brez napeljave" in "stanovanja s pomožnimi prostori: kuhinja in kopalnica, samo kuhinja, samo kopalnica" ter "stanovanja, ki jih oddajajo turistom" tabele 3.1.6.

v celoti vzeto med vodilnimi! A vendar poleg omenjenih, najdemo še dve - Mozirje in Tržič - v skupini občin, ki ne dosegajo slovenskega povprečja.

V okviru petih prirodnogeografskih enot Slovenije zasledimo največ počitniških bivališč v naši panonski, oziroma subpanonski Sloveniji. Sledijo ji območja slovenskega alpskega sveta, kraških pokrajin notranje Slovenije itd. Nesorazmerja med deležem, ki ga zavzemajo omenjena območja v SRS in številom, oziroma deležem počitniških bivališč so najočitnejša v primorski Sloveniji, kjer delež počitniških bivališč daleč (+4,4%) preseže delež, ki ga ima ta regija v okviru republike. Nadpovprečno privlačnost, merjeno z razmerjem med velikostjo območja v okviru SRS in številom počitniških bivališč, izkazuje poleg tega še subpanonski svet (+2,5%), medtem, ko sta si razmerji v alpskem svetu uravnoteženi, oziroma v ostalih prirodno-geografskih enotah v prid območni razsežnosti.

V okviru dvanajstih upravno-planskih regij Slovenije izstopata število in delež počitniških bivališč v osrednji slovenski regiji, v kateri je skoraj petina vseh počitniških bivališč v Sloveniji. Sledijo ji regije Gorenjske, Dolenjske in Savinjske ter Podravske Slovenije. Že prej omenjeno nesorazmerje med velikostjo območja (deležem površine v okviru SRS) in maso počitniških bivališč (delež počitniških bivališč v vseslovenski vsoti) je najbolj izrazito v prid izrednega deleža počitniških bivališč zopet v Obalno-kraški regiji (+ 3,6%), a vseeno ne toliko kot na Dolenjskem (+5,7%) ali Gorenjskem (+4,1%). Dokajšnje soskladje srečujemo drugod - razen v Pomurski (-4,1%) in Kraški regiji (-5,3%) ter na Koroškem (-4,3%), kjer je nesorazmerno malo počitniških bivališč glede na obsežnost ozemlja, ki jim je (teoretično) na voljo.

Zato pa so prav v teh območjih beležili v zadnjem desetletju nadpovprečno rast števila počitniških bivališč (inčeks nad loco). Najmanjša rast stanovanj za počitek in rekreacijo sta med obema popisoma beležili območji Primorske in našega alpskega sveta.

Karakteristično je, da osrednja "turistična" območja v rasti najbolj zaostajajo medtem, ko se nekdam manj cenjeno rekreacijsko območje agrarnega podeželja "polni", po precej hitrejši stopnji, s počitniškimi bivališči. Nemajhno vlogo ima pri tem prometna dostopnost iz republiških in izvenrepubliških urbanih središč.

V iskanju izraznosti počitniških bivališč v kulturni pokrajini nam lahko nemalokrat osvetli sliko gostota omenjenih bivališč v neki regiji (občini), pa tudi deleži počitniških bivališč v številu stanovanj občine, naselja, i.t.d. Vračajoč se na podatke popisa po občinah nas ne preseneti, da predstavlja število počitniških bivališč v Sloveniji v celoti vzeto že 3,2% in v alpskem svetu 4,6% tankajšnjega stanovanjskega fonda. Ponavadi srečujemo v povprečju v Sloveniji in v Alpah po eno počitniško bivališče na kvadratnem kilometru ozemlja.

Najbolj na pogosto srečujemo počitniška bivališča na relativno majhnih območjih občin Slovenskega Primorja, v občinah Izola in Piran (17 počitniških bivališč/km²), kjer gostota počitniških bivališč najmanj petkrat presega slovensko povprečje. Nad podvojenim povprečjem, kar izkazuje še dokajšnjo izraznost počitniških bivališč v občini, srečujemo še omenjena bivališča v občinah Metlika, Brežice, Ljubljana-Vič-Rudnik, Šentjur pri Celju in Trebnje. Razen ljubljanske so vse omenjene občine v subpanonski Sloveniji. Zidanice so prevzele nedvoumno rekreacijsko funkcijo. V istih občinah so ponavadi deleži počitniških bivališč v stavbni in naselbinski sliki najbolj izraziti. Tako pomeni število počitniških bivališč v občinah Trebnje, Metlika in Piran že sedmino stanovanj omenjenih območij, okrogla desetino pa še v občinah Brežice, Grosuplje, Novo mesto in Radovljica.

Glede na omenjene značilnosti so se v Sloveniji že oblikovala območja v katerih so počitniška bivališča, če že ne dominanten pa zagotovo pomemben dejavnik kulturne pokrajine. Posebno še, ker so počitniška

bivališča v Sloveniji, kot bomo videli, dokaj razpršena oblika poselitve z prevlado stanovanj v individualnih, za rekreacijo zgrajenih ali prirejenih hišah iz obstojnega materiala. Posebej v ta namen zgrajena počitniške hišice prevladujejo po vsej Sloveniji. Če pa jim prištejemo še preurejene dele (ali cele) družinskih hiš, ki naj bi služile rekreaciji in občasnemu obisku, potem ni dvoma o izraznosti teh stanovanj v najmanj eni desetini naselij oz. njim pripadajočih območjih. Druge oblike prebivanja v stanovanjih za počitek in rekreacijo so dokaj redke in presegajo tretjino vseh počitniških bivališč le v izolski občini, drugod pa so daleč pod tem deležem.

"Počitniške hišice" posebno izstopajo v suburbanih conah velikih mest: med devetdeset odstotkov v številu vseh v ta namen obstoječih objektov izkazujejo občine Domžale, Ljubljana-Šiška, Maribor-Rotovž, Maribor-Tezno, Radlje ob Dravi, Vrhnika in Tržič. "Družinske hiše" preurejene v počitniška bivališča so številnejša v kraških in primorskih območjih - denimo v občinah Ajdovščina, Kočevje in Sežana kjer po številu prekašajo druge zvrsti počitniških bivališč.

"Aptmani", ki so pomembnejši sestavni del statistične rubrike "počitniška bivališča v drugih stanovanjskih objektih" so sestavni del sekundarne turistične ponudbe znanih turističnih območij - zato jih je pogosteje najti v občinah Izola, Piran, Jesenice, kjer njih število presega četrtno počitniških bivališč v omenjenih občinah.

Med 5892 naselji v Sloveniji je popis stanovanj in prebivalstva leta 1981 v 55,3 odstotkih naselij zabeležil najmanj eno počitniško bivališče. Z drugimi besedami ja ima najmanj vsako drugo naselja določene turistično in rekreativno privlačnost in funkcijo. V 441. naseljih, v tistih namreč v katerih je več kot deset počitniških bivališč pa je ta funkcija še posebej izrazita. Mednje gre v prvi vrsti šteti naselja z več kot stotimi počitniškimi bivališči, ki bi jih dokaj enostavno lahko razdelili v tri pokrajinske enote:

nahajajo se v suburbanem območju Ljubljane (Rakitna, Zaplana), v turističnem območju Julijskih Alp (Kranjska gora, Bled, Goveljek) in v našem Primorju (Lucija, Piran, Portorož).

V primeri z registracijo naselij s počitniškimi bivališči desetletje poprej^x se je število naselij z več kot sto počitniškimi bivališči podvojilo, število tistih, ki so imela več kot petdeset teh objektov pa početverilo. Predvsem pa narašča število počitniških bivališč v območjih in naseljih, ki so bila ali so postala privlačna. Jeršič omenja 1378 lokacij počitniških bivališč, popis 1981 pa trikrat višje število; delež krajev z manj kot desetimi počitniškimi bivališči je znašal leta 1972 95 odstotkov, ob popisu leta 1981 pa le 86%, čeprav se je število krajev z majhnim številom počitniških bivališč podvojilo; nad lo počitniških bivališč je imelo leta 1972 le 68 lokacij - zaselkov, popis leta 1981 pa je registriral kar šestkrat več (441) takih naselij, oziroma lokacij. Do določene disperzne koncentracije počitniških bivališč v Sloveniji kljub vsemu prihaja.

Pri tem je dokajšnje prednosti v izgradnji deležno podeželje. Skoraj devet desetlin (87,5%) vseh počitniških bivališč je zgrajenih tam, v mestih, med katererega šteje popis tudi vsa občinska središča in turistične centre (n.pr. Portorož, Kranjska gora) je le nekaj več kot dvatisoč (2366) počitniških bivališč. Še največ jih je v obmorskih mestih, več kot tri četrtine celotnega števila (Izola, Piran), in mestih, ki zajemajo širše rekreacijsko zaledje (Maribor). Povsod drugod prevladuje izgradnja in lokacija počitniških bivališč na podeželju pri čemer je najbolj izrazito prevlado podeželskih lokacij zaslediti v subpanonski Sloveniji in nasploh v območjih podpovprečne razvitosti.

^x Matjaž Jeršič: Razporeditev sekundarnih počitniških stanovanj 1972, RPP Atlas II, Ljubljana 1974, str. 51.

Starost počitniških bivališč v Sloveniji

Popisni rezultati iz leta 1981 omogočajo ugotavljanje leto zgraditve (najbrž dograditve) počitniškega bivališča po treh obdobjih: pred letom 1960, v obdobju med leti 1961 in 1970 in po letu 1970 (1971 - 1980). Popisni rezultati o starosti počitniških bivališč le redko zajemajo vsega števila počitniških bivališč. Neznana je ponekod starost več kot tretjine počitniških bivališč po občinah. Obenem so podatki lahko dokaj zavajajoči, saj definitivno ugotavljajo starost hiše ne glede na prvotno drugačno ("rekreacijsko") izrabo le-te. Čas, oziroma obdobje, ko je denimo kmečka hiša - poslopje ob prenosu lastništva (pa tudi brez formalno-pravnega akta) postala počitniško bivališče ni nikjer terminsko zabeleženo. Ugotavljamo lahko le starost stavbe, rekreacijski namembnosti te-iste pa v preteklosti ne moremo določiti meje. Predvidevamo pa vseeno, da je pretežni del stavb zgrajen po letu 1960, v statističnem zajetju "počitniška bivališča", že ob dograditvi namenjen rekreaciji!

Počitniška bivališča so v Sloveniji nastajala predvsem v dveh obdobjih: pred letom 1960 in v sedemdesetih letih tega stoletja. Posebno intenzivna je bila izgradnja med obema zadnjima popisoma stanovanj. Po vsej priliki je bilo v tem obdobju izgrajenih največ počitniških bivališč. Statistična registracija teh stanovanj leta 1981 ni točneje opredelila obdobje izgradnje. Za precejšnje število počitniških bivališč je neznan obdobje nastanka. Nejasnosti o dobi nastanka veljajo v ~~pbčmah~~ mnogih občinah ponavadi za petino do tretjino skupnega števila počitniških bivališč.

Značilnost izgradnje počitniških bivališč je dokaj zadržana gradnja v šestdesetih letih kar, na prvi pogled, lahko povežemo z občutnimi družbenoekonomskimi problemi ("reforma") tega obdobja. Vendar je tudi tu po posameznih območjih in občinah opaziti drugačne zakonitosti.^x Le redkokje število v tem obdobju izgrajenih počitniških

^xRast počitniških bivališč po posameznih obdobjih ne izraža le splošne ekonomske zmožnosti prebivalstva v dolžčenem obdobju, temveč zelo pogosto odseva družbeno-politično klimo in opredelitev posameznih občin (do omenjene izgradnje), ki se iz leta v leto spreminja. Da pa je tudi splošno stanje v gospodarstvu na razvoj vplivalo ne gre dvomiti.

bivališč preseže število v prejšnjem, ali naslednjem desetletnem obdobju izgrajenih počitniških bivališč. Edino v trboveljski občini je bilo to obdobje glede izgradnje najintenzivnejše. V sedmih občinah je izgradnja v šestdesetih letih presegla število dokončanih počitniških hiš v prejšnjem statistično zajetem obdobju (Dravograd, Izola, Ljubljana-Vič-Rudnik, Maribor-Rotovž, Radlje ob Dravi, Vrhnika in Tržič). Le v eni občini pa je bilo število med leti 1961 in 1970 izgrajenih počitniških hiš večje (izvzemši že prej omenjeno občino Trbovlje), kot v sledečem obdobju (Ilirska Bistrica). Povsod drugod je v tem obdobju izgrajenih počitniških bivališč pod vrednostno poprejšnje in slednje registracije.

Že poprej ugotovljeno značilnost o najbolj intenzivni izgradnji v sedemdesetih letih izpodbijajo nekatere izjeme. Posebno očitna je bistveno manjša izgradnja počitniških bivališč glede na obdobje pred letom 1961 (za lo in več odstotkov) v sedmih občinah (Ilirska Bistrica, Kočevje, Ribnica, Lendava, Maribor-Tabor, Nova Gorica in Sežana). Predvsem je upad izgradnje zaznaven v severnoprimorski regiji (z izjemo alpskega in subalpskega sveta): in na območju od populacijskih jeder oddaljenejših kraških območij notranje Slovenije. V ostalih območjih Slovenije je le ponekod zaznati slabšo intenzivnost v izgradnji počitniških bivališč napram poprej statistično opredeljenim obdobjem. V enajstih občinah je relativno število počitniških bivališč izgrajenih med leti 1971 in 1980 le za nekaj odstotkov manjše kot v prvem obdobju izgradnje (do leta 1961). Ta pojav je opaziti v brežiški, koperski, laški, lenarški, ormoški, slovenjegraški, velenjski, radovljiški, škofjevaški in tolminski občini. Omenjeni podatek pove o prenasičenosti nekaterih območij s počitniškimi bivališči (npr. Radovljica, Koper, Škofja Loka i.p.d.), saj je relativna rast povsod tod, kljub dokajšnji absolutni, majhna.

Analiza rasti števila počitniških bivališč po obdobjih nas vodi k ugotovitvi, da se le v nekaterih območjih Slovenije opaža kontinuirana rast počitniških bivališč, drugod pa intenzivnost njihove izgradnje niha glede na različne (najbrž populacijske, ekonomske in druge)

dejavnike. Kontinuirane izgradnje lahko sledimo predvsem v suburbani coni obeh slovenskih populacijskih središč, oziroma v območju tamkajšnjih mestnih, ali obmestnih občin. Počitniška hiša v tem območju nima le rekreativnega značaja, ampak je mnogokdaj naložba za prihodnje generacije, ali krizna obdobja. V alpskem svetu ima občina Tržič isto obmestno funkcijo bivanja kot recimo Vrhnika in Ljubljana.

V Sloveniji je bilo leta 1961 le pet krajevnih skupnosti Kostel na Kočevskem, Piran v Primorju ter Kranjska gora, Bled in Soča-Trenta v alpskem svetu, ki so izkazovale večjo koncentracijo počitniških bivališč. Nekateri, le posamezne krajevne skupnosti so v obdobju med leti 1961 in 1970 izkazovale večjo (nad 50 stanovanjskih enot) izgradnjo počitniških bivališč. Mednje sodijo predvsem nekatera območja izletniške gravitacije kot so KS Rakitna, KS Zaplana, oz. obmorski in alpski turistični centri (Portorož, Bohinj). Z izgradnjo v sedemdesetih letih se jim je pridružila še šestnajstorica krajevnih skupnosti v katerih je, podobno kot v prejšnjih, najti več kot 50 počitniških bivališč izgrajenih med leti 1971 in 1980. Največ jih je na Dolenjskem (Višnja gora, Dolenjske Toplice, Otočec, Šmarjeta, Žužemberk, Dolenja Nemška vas, Mirna) oziroma v Beli krajini (Suhor) ter v alpskem svetu (Kranjska gora, Bohinjska Bistrica, Koprivnik). Posamezno koncentrirano izgradnjo v tem obdobju zasledimo še v ljubljanskem obmestju (KS Golo, Pijava gorica), v kraški (KS Grahar) in primorski Sloveniji (Lucija) ter v Savinjski dolini (KS Braslovče).

Najbolj intenzivno izgradnjo sta beležili krajevni skupnosti Kranjska gora in Bohinjska Bistrica, ki sta v dveh obdobjih izkazovala več kot 50 na novo izgrajenih stanovanj za počitek in rekreacijo (in v enem več kot 25 na novo izgrajenih počitniških bivališč). Nikjer drugje v Sloveniji ni najti krajevnih skupnosti, ki bi izkazovala podobno rast počitniških bivališč. Enemu obdobju intenzivne izgradnje ponavadi sledijo bolj umirjena obdobja, oziroma le-ta napovedujejo "boom" v izgradnji počitniških bivališč za naslednje obdobje.

Tako se je po prvotnem zagonu v izgradnji, v obdobju pred letom 1961 izgradnja dokaj umirila na Kotselskem, v Piranu in v Trenti, medtem ko se je na Bledu še obdržala v naslednjem obdobju, da bi šele nato zamrla. Podobne tendence eksplozivne rasti in takojšnjega ali postopnega umirjanja kažejo še krajevne skupnosti Rakitna in Zaplana. Hitro izgradnje le v zadnjem obdobju izkazujejo še osem krajevnih skupnosti.

Napovedovanje kasnejše hitre rasti počitniških bivališč smo v prvem obdobju zasledili v krajevni skupnosti Portorož in skozi dve obdobji v krajevnih skupnostih Dolenjske Toplice, Žužemberk in Koprivnik. V krajevni skupnosti Otočec je napoved večje izgradnje počitniških bivališč zabeleženo šele v obdobju med leti 1961 in 1970, da bi podobno kot v prej omenjenih KS svoj višek izgradnje (razen KS Portorož) beležile v zadnjem medpopisnem obdobju.

Splošnim zakonitostim sledimo tudi v slovenskem alpskem svetu. Bolj prihaja do izraza zgodnja izgradnja počitniških bivališč tod, saj je med petimi krajevnimi skupnostmi, ki so že leta 1961 izkazovale več kot 50 počitniških bivališč bilo kar troje krajevnih skupnosti iz tega območja. Nekatere krajevne skupnosti so ohranjale tempo izgradnje skozi desetletja čemur drugod v Sloveniji ni bilo tako. Omenili smo že KS Kranjska gora in Bohinjska Bistrica, ki jima lahko z istimi, le absolutno manjšimi vrednostmi, postavimo ob bok krajevno skupnost Koprivnik.

Drugače pa tudi tu, podobno kot drugod, zasledimo evforijo o izgradnji, ki nato kmalu uplahne. To velja za krajevni skupnosti Soča-Trenta in Dovje-Mojstrana, medtem ko je zadnje obdobje postreglo z izredno rastjo (nad 25 objektov) na novih lokacijah v krajevnih skupnostih: Planina pod Golico, Grad in Šenturska gora; ter v KS Mozirje, Srednja vas v Bohinju, v KS Javorje in Podljubelj.

Tabela: Nekatere krajevne skupnosti glede na pogostost izgradnje po-
čitniških bivališč po obdobjih

Krajevna skupnost	obdobje do 1960 l. izgrad. nad 50 p.b. 25-50	1961 - 1970		1971-1980	
		nad 50	25-50	nad 50	25-50
Kostel	x				
Piran	x				
Kranjska gora ^x	x		x	x	
Bled ^x	x		x		
Soča-Trenta ^x	x				
Portorož		x	x		
Bohinjska B.		x	x	x	
Zaplana			x		x
Rakitna			x		
Grahovo				x	
Višnja gora				x	
Golo				x	
Pijava gorica				x	
Suhor				x	
Dolenjske T.				x	
Otočec				x	x
Šmarjeta				x	
Žužemberk		x		x	x
Lucija		x		x	
D.Nemška vas				x	x
Mirna				x	
Braslovče				x	
Koprivnik ^x		x		x	x

^xKrajevne skupnosti v slovenskem alpskem svetu

Velikost in opremljenost počitniških bivališč v Sloveniji

Podatki po krajevnih skupnostih izkazujejo 23 večjih (nad 50 enot) koncentracij počitniških bivališč po različnih lokacijah v Sloveniji. Mednje sodi tudi pet lokacij v alpskem svetu Slovenije. Skupno je ob zadnjem popisu izkazovalo nove večje koncentracije počitniških hišic ali objektov (izgrajenih po letu 1971) 196 lokacij - krajevnih skupnosti v Sloveniji. Mednje uvrščamo tudi 32 krajevnih skupnosti v slovenskem alpskem svetu.

Podobno kot drugod v Sloveniji novogradnje (počitniških bivališč) vplivajo dokaj pogosto na strukturo počitniških bivališč. Manjši vpliv novogradenj zrcali v številu večjih stanovanjskih objektov - prej nasprotno - veliko več podstavka pa dajejo lastniki novih počitniških bivališč opremi samega bivalnega prostora. V Sloveniji je le redkokje več kot tretjina počitniških bivališč brez kakršnekoli napeljave tehnične infrastrukture.

Statistični podatki tabele 3.1.6 zadnjega popisa govore o stanovanjih za počitek in rekreacijo glede na število sob (eno-, tri-, štiri- in pet oz. več-sobna), velikost stanovanjske površine (do 20 m², 21 - 40, 41-60, 61 - 80 in čez 80 m²), skupno površino počitniških bivališč (v m²) ter v prejšnji tabeli (3l.5) še o opremljenosti z napeljavo (vodovod, kanalizacija in električni tok; vodovod in električni tok; samo električni tok; brez napeljav), o pomožnih prostorih (kuhinja in kopalnica, samo kuhinja, samo kopalnica) ter nenazadnje tudi s tem ali se oddajajo ta stanovanja turistom. Glede na cilje raziskave smo te podatke v naši tabeli o opremljenosti (urejenosti) počitniških bivališč ter njihovi velikosti priredili. Namenili smo se dognati v kolikšni meri so počitniška bivališča namenjena kratkotrajnemu bivanju z izključno rekreacijskimi nameni, oziroma v kolikšni meri so pri izgradnji in dokončanju ter opremljanju počitniških bivališč imeli drugi dejavniki (naložba kapitala, transformacija v stalno bivališče i.p.d.) pomembnejšo, ali le obrobno vlogo.

Zato smo velikost stanovanj opredelili le v dveh kategorijah (z majhno in veliko površino) pri čemer nam je za mejno vrednost služila površina 40 m^2 . Manjša počitniška bivališča so primerna za rekreacijo; a ne za daljše dobo prebivanje družine; večja, z ustrezno opremljenostjo pa lahko služijo tudi drugim namenom. Opremljenosti s kuhinjo in kopalnico smo dali poseben poudarek pri čemer smo med možnimi statistično zbranimi vrednostmi o opremljenosti počitniškega bivališča upoštevali vsoto po kateri smo izračunali delež stanovanj s popolno tehnično infrastrukturo (vse instalacije so v hiši: elektriko, vodovod in kanalizacijo) in delež takih, ki so povsem brez ustreznih instalacij. Relativni izračun kaže široko (oddajo) počitniških bivališč v turistične namene.

Izkazalo se je, da je velikost "slovenskega počitniškega bivališča" dokaj različna. Posamezne občine navajajo, da ima pri njih več kot tri četrte počitniških bivališč manj kot 40 m^2 površine. Mednje sodijo predvsem subpanonske občine Ptuj, Maribor-Pesnica in Maribor-Tezno. Več kot dve tretjini počitniških bivališč v občinah Celje, Dravograd, Hrastnik, Litija, Maribor-Rotovž, Maribor-Ruše, Novo mesto, Ormož, Šentjur pri Celju, Trebnje in Ravne na Koroškem tudi ne dosega te velikosti! Ker gre v prvi vrsti za občine Vzhodne Slovenije je nedvomno možna razlaga o preoblikovanju kmečkih gospodarskih objektov - zidanic v počitniška bivališča.^X

Po drugi plati pa so le redke občine v katerih več kot petina počitniških bivališč preseže površino 80 m^2 bivalnega prostora. Pravzaprav je le v novogoriški občini zabeležen tak primer. Nad deset odstotkov počitniških bivališč ima večje stanovanjske površine (nad 80 m^2) še v petnajstih občinah Slovenije (Ajdovščina, Cerknica, Dravograd, Ilirska Bistrica, Lendava, Ljubljana-Center, Logatec, Ormož, Postojna, Ribnica, Sežana, Slovenj Gradec, Kranj, Radovljica, Tolmin). Predvsem so to občine na Primorskem in v kraški notranjosti Slovenije, a tudi nekatere alpskega sveta. Preurejanje podedovanih ali opustelih kmečkih (in drugih) domov in gospodarstev povečuje tod deleže stanovanj za počitek in rekreacijo z večjo površino.^{XX}

Največje povprečne velikosti (skupna površina vseh bivalnih prostorov v počitniških bivališčih deljeno s številom le-teh po občinah) dosegajo počitniška bivališča prav tako v kraški notranjosti Slovenije in na Primorskem. Vodilna v tem pogledu je (z izjemo občine Ljubljana-Center) sežanska, ki pa jih dokaj tesno slede novogoriška in ribniška občina, ki imajo vse v povprečju počitniške hiše z več kot 60 m^2 bivalne površine. Dokajšnjo velikost izkazujejo tudi podatki o počitniških bivališčih v ostalih občinah tega območja: (Ajdovščina, Ilirska Bistrica, Postojna, Cerknica, Logatec in Tolmin). Še z nekaterimi drugimi občinami, ki imajo visokogorski (Radovljica, Škofja Loka, Slovenj Gradec, Mozirje) in obmorski značaj (Izola, Piran) oblikujejo vrh lestvice občin z v povprečju največjimi počitniškimi bivališči. Vse našteje občine izkazujejo namreč v povprečju bivalne površine počitniških bivališč, ki so večje od 50 m^2 površine.

Opremljenost počitniških bivališč ponavadi ni v sorazmerju z njihovo velikostjo nikjer v Sloveniji. Velika površina počitniškega bivališča redkokdaj jamči popolno infrastrukturo - kot so elektrika, vodovod in kanalizacija. Izmed poprej omenjenih šestnajst občin z, v povprečju, velikimi bivalnimi površinami izkazuje - zopet v povprečju - le pet občin tudi nadpovprečno (več kot 70% vseh počitniških bivališč) dobro infrastrukturno opremljenost teh stanovanj (Izola, Piran, Ribnica, Mozirje in Radovljica).

Ponavadi najdemo z vsemi instalacijami opremljena počitniška bivališča v mestnih in obmestnih občinah (Ljubljana-Center, Maribor - Tabor, Ljubljana-Šiška, Ljubljana-Bežigrad) in infrastrukturno bolj razvitih območjih Slovenije kot so to območja Gorenjske (še Škofja Loka in Jesenice) oziroma alpskega sveta in našega Primorja (še Koper). Le redkokdaj srečujemo v drugih območjih Slovenije občine v katerih bi, podobno kot v zgoraj imenovanih primerih, popolno opremljenost izkazovalo več kot $2/3$ počitniških bivališč

iz prej. strani

^xOmenjena ugotovitev ne temelji na ustrezni vsesplošni raziskavi, temveč je rezultat vzporedno vodene študije o razvoju počit. bivališč v občini Novo mesto.

^{xx}To so splošne smernice za vitalizacijo depopulacijskih območij v alpskem in subalpskem svetu.

(Metlika, Radlje, Slovenske Konjice, Zagorje, Logatec).

Manj kot eno tretjino počitniških bivališč z popolno opremo srečujemo zato prav v subpanonskih območjih Slovenije (Maribor-Pesnica, Ptuj) in tam, kjer posebnega zanimanja za izgradnjo počitniških bivališč ni (Dravograd, Ilirska Bistrica). V podporo tej tezi naštejemo še občine, kjer je v manj kot pčovico počitniških bivališč napeljana elektrika, vodovod in kanalizacija. To so torej predvsem občine SV in subpanonske Slovenije (G.Radgona, M.Sobota, Lendava, Ljutomer, M.S. Pobrežje, Mb. Pesnica, Ormož, Šentjur, Trebnje, Novo mesto) v katerih je eksplozivna rast počitniških bivališč v zadnjem desetletju spremenila tudi izgled in rabo kulturne pokrajine. Njim se pridružujejo še nekatere občine območja SV Slovenije (Ravne, Slovenj Gradec) in drugih območij Slovenije (Ljubljana-Vič-Rudnik, Litija, Kočevje, Sežana).

Ustrezno opremljenost počitniškega bivališča z vodi elektrike, vode in kanalizacije je sorazmeren delež tistih "stanovanj za počitek in rekreacijo", ki imajo kuhinjo in kopalnico. Redkokdaj razpolaga, podobno kot v alpskem svetu Slovenije, več kot polovica tamkajšnjih počitniških bivališč z omenjenimi prostori (predvsem v občinah Mozirje, Radovljica in Jesenice). V Sloveniji izkazuje le dvanajst občin (vključujoč tri mestne: Lj.-Center in Lj.-Bežigrad ter Mb.-Tabor) tako ugodno povprečje. Mednje spadajo poleg omenjenih alpskih še vse tri občine Slovenskega primorja (Koper, Izola, Piran), "rudarski" Velenje ter Zagorje in Radlje ob Dravi.

Ponavadi je v občinah veliko manj počitniških bivališč z omenjenimi prostori. Najboljši primer za to ugotovitev najdemo v občini Dravograd, kjer niti eno počitniško bivališče nima kuhinje in kopalnice. V štirih občinah pa je delež počitniških bivališč z kuhinjo in kopalnico pod petino vseh omenjenih stanovanj (Maribor-Pesnica, Ptuj, Krško in Ilirska Bistrica). Najbrž ne preseneča več dejstvo, da se večina teh, z relativno slabo opremljenostjo počitniških bivališč, nahaja v SV in subpanonski Sloveniji.

Pričakovali bi, da bodo, skladno s to ugotovitvijo, predvsem druga, ustrežnejše urejena počitniška bivališča, v drugih območjih Slovenije zainteresirana za oddajo počitniškega bivališča v turistično izrabo v času, ko le-ta ne služijo rekreaciji družine in znancev. Vendar tudi v tem pogledu ni statistično in razumsko pričakovanje skladno z realnostjo podatkov popisa iz leta 1971. Izmed 65. občin v Sloveniji je manj kot polovica (27) takih, ki izrabljajo zasebna počitniška bivališča v turistične namene. Omembe vredne deleže počitniških bivališč, ki jih uporabljajo v turistične namene imajo le nekatere alpske, - boljše subalpske in primorske občine. Na prvem mestu ^{je} presenetljivo občina Slovenj Gradec, ki ji slede druge "obdravske" občine (Sl.Bistrica, Sl.Konjice, Radlje) in občini Slovenskega primorja (Piran, Izola). Med "pravimi" alpskimi občinami je le v občinah Radovljica in Jesenice delež počitniških bivališč, ki služijo turizmu (nad 1%) omembe vreden. Drugod v Sloveniji pa le v občinah Kočevje in Brežice srečujemo podobne, omembe vredne tendence po vključevanju počitniških bivališč v turistično ponudbo.

Zaključimo lahko, da skladno z rastjo počitniških bivališč ni potekala ustrezna opremljenost le-teh! Izredno intenzivna izgradnja (ali adaptacija zidanic) počitniških bivališč v subpanonskem svetu zadnjega desetletja, na primer, ni vključevala, oziroma smatrala za potrebno vključevati komunalno infrastrukturo v območja (na lokacije) teh gradenj. Zato v veliko primerih pravega pomena in vpliva izgradnje počitniških bivališč na naše okolje še nismo dojeli! Ob upoštevanju številnih lokacij, oziroma disperzne poselitve slovenskega ozemlja s počitniškimi bivališči pa nam postajajo nekateri problemi, ki so s tem v zvezi veliko večji in redkokdaj lahko rešljivi.

Večjemu delu slovenskega ozemlja smo z izgradnjo počitniških bivališč in občasno poselitvijo ohranili videz, včasih celo preveč, antropizirane pokrajine. Kulturna pokrajina se ohranja, ne odmira, čeprav je nje funkcija povsem drugačna kot pred desetletji. Urbani način življenja z eno od dejavnosti človeka - rekreacijo, sicer ohranja videz poselitve, vendar s povsem drugimi motivi in odnosom do nje kot v času klasične agrarne družbe. Ne zavedujoč se, da marsikatera rešitev modernega življenja obremenjujoče deluje na pokrajino. V povezavi z disperzno poselitvijo počitniških bivališč so to predvsem moteči (in dragi) vodi komunalne (tehnične) infrastrukture - v kolikor obstajajo - in pokrajinsko degradirajoči vplivi te poselitve v kolikor ne obstajajo. Številne analize - kartiranja smetišč (divjih odlagališč) - so opozorile na ta problem. V povezavi z vedno bolj aktualno oskrbo s pitno vodo (in vodo nasploh) je vprašanje kanalizacije in čistilnih naprav tudi za počitniška bivališča vitalnega pomena. Z eksistenco take poselitve in občasnega življenja v območju rekreacije ni ogroženo le življenje v lokacijah počitniških bivališč ampak tudi tam, kjer je okolje pomemben faktor za preživljanje tam stalno živečega prebivalstva!